

Rész Levente

A Van Esély Alapítvány tíz éve

„Az egyetlen forradalmár vagyok a városban.”

(Lovasi András: Forradalmár)

Hadd kezdjük egy vallomással, amelyet valószínűleg minden tizedik évében – saját keretei között relatíve sikeresen – működő civil szervezet alapítói ugyanígy elmondhatnának: sem az induláskor, de akár még az első öt évet követően sem volt magától értetődő, hogy szervezetünk megéli, ráadásul aktív munkával, és futó programokkal éli meg a 10. születésnapját. Különösen igaz ez azokra a – mondjuk így – partizánszervezetekre, melyek a szociális szférában tipikusnak mondható, illetve a megmaradást szinte egyedül garantáló fejlődési út, az intézményalapítás és intézményműködtetés helyett megmaradtak a mindenkori pályázati lehetőségek farvizén úszó ún. projektszervezetnek. Ez a kétségkívül bizonytalan helyzet mindeközben legalább olyan szerencsés, mint kiszolgáltatott, lévén teljes szabadságot biztosít a folytatni kívánt programok tárgyát és módszereit illetően.

Magyarországon a szociális ellátást végző civil szervezetek érdekes fejlődési utat mondhatnak magukénak. A legtöbb, közvetlenül a rendszerváltás után, de legnagyobbbrészt is a 90-es évek első felében alakult szervezet jellemzően az államszocializmus nagyszabású ellátását kívánta kisebb léptékű, minőségi szolgáltatásokkal lebontani (tipikusan ilyen terület a gyermekvédelem és a fogyatékos-ügy), illetve addig hiányzó ellátási formákat teremtett meg (ide értendő a hajléktalan-ellátás egésze). A törvényalkotás nem egyszer legalább annyira követte, mint szabályozta a civilek által megvalósított gyakorlatot, azaz a civilek probléma felvetései, módszerei és szempontjai észrevehetően *alakították* a rendszerváltás után létrejövő szociális ellátórendszer jellegét és arculatát. A jellemzően szakmai összefogással, vagy az érintettek önszerveződésével alakuló civil szervezetek ilyen módon hamar abba a helyzetbe kerültek, hogy a (részben általuk megfogalmazott) új, vagy új szempontú állami feladatok eminens (sok területen pedig többségi) megvalósítóivá váltak. Ennek módja pedig a szó szerinti intézményesedés volt, azaz a civil szereplők állami normatívával támogatott, és az állam törvényekben rögzített normái szerint működő intézményeket hoztak létre, és tartanak fenn ma is. Fentieknek szinte ironikus velejárója, hogy mára számos civil szervezet, mely személy szerinti résztvevője volt az államszocialista mamutintézmények lebontásának, kisebb léptékű, de egyre nagyobb számú intézményeivel maga vált mamutszervezetté. A különbség persze jelentős a két modell között (magában a hajléktalan-ellátásban, mint a rendszerváltás előtt nem létező szegmensben pedig csak áttételesen írható le ez a folyamat), annyi bizonyos, hogy a 90-es évek sokszínű, és sokféle szakmai kezdeményezés mentén szerveződő civiljei az intézményi ellátás mentén nagyban homogenizálódtak, és hasonló pályákon futnak az utóbbi 10-15 évben. Ebben a közegben tűnik különösen kontúrosnak a fent csak „partizánszervezetként” meghatározott, intézmény nélküli, projekt-alapú szociális szervezetek, s így a Van Esély Alapítvány szabadsága. „Mentés másként” – írtuk könyvünk címlapjára¹. Kötetünkben azt próbáljuk bemutatni, hogy miben, és miért más az a mentés – azaz segítő tevékenység, vagy közelebbről szociális munka – melyet alapítványunk képvisel.

---

¹ Ugyanezzel a címmel kerül megrendezésre a modellprogram záró-konferenciája, illetve ez a címe a program során Herner Dorka rendezésében készült dokumentumfilmnek is.

1. A pályázatok jellemzői²

Alapítványunk az elmúlt tíz év során, évente átlagosan két pályázati forduló kiírásával mindösszesen 20 pályázati kört bonyolított le. Két évben (2000-ben, a program indításakor, valamint 2006-ban, amikor alapítványunk a civil fenntartású budapesti hajléktalanellátó intézmények körében végzett felmérést) csak egy pályázat kiírására volt módunk, 2002-ben viszont három, 2009-ben pedig négy pályázati körre kerülhetett sor. A kiírások száma, illetve az egyes pályázati fordulók során szétosztható támogatások nagysága saját forrásunk előteremtését célzó pályázataink sikerétől függött³, ennek megfelelően relatíve nagy szórást mutatott a 20 pályázati fordulóban szétosztható támogatási összeg. A legkevesebb forrást – mindössze 225 ezer forintot – 2001/1-es pályázatunkban, négy pályázó között osztottuk ki, a legmagasabb keretösszeget – 1.053.418 forintot – pedig a 2004/2-es fordulóban, 14 nyertes pályázó használhatta fel. A fordulónként kiosztott teljes támogatás átlagos összege 503.768 forint volt, egy-egy kiíráson belül átlagosan 6,5 pályázat támogatását szavazta meg a kuratórium, az egy pályázónak megítélt támogatás átlagösszege pedig 76.911 forint volt. *Az alapítvány működésének 10 éve során 131 pályázónak mindösszesen 10.075.368 forint támogatást ítélünk meg.*

Programunknak kezdetektől része a pályázatokban résztvevő szociális munkások szerény (havonta bruttó 5 ezer forintos, legutóbbi, a Norvég Civil Támogatási Alap által finanszírozott fordulókban pedig 10 ezer forintos) díjazása: erre a 20 pályázati forduló során hozzávetőlegesen 4 és fél millió forintot költött alapítványunk.

Az alapítvány mindenkor pályázati felhívása szerint pályázóink legfeljebb 100 ezer forintos, valamilyen konkrét célhoz (jellemzően képzési költséghez, munkaeszköz vásárláshoz, illetve lakhatási költségek fedezéséhez) kötött, vissza nem térítendő támogatást igényelhetnek esetprogramjaik megvalósítására. Mindeddig egy pályázati fordulóban (a 2003/1. pályázat során) volt módunk ennél nagyobb összegű, legfeljebb 150 ezer forintos támogatást nyújtani – az akkori 10 nyertes pályázó közül ötnek ítélünk meg 100 ezer forintnál magasabb összeget. Az egyébként jellemző 100 ezer forintos plafonösszeget a nyertes pályázatok 25,2%-ában szavaztuk meg – ez összesen 33 pályázót érintett. Az alábbi táblázatban a pályázati támogatások megoszlását ismertetjük.

1.sz. táblázat - Mekkora támogatást igényeltek a pályázók, illetve milyen összeget ítél meg a kuratórium

A támogatás mértéke	Mekkora támogatást igényelt a pályázó?		Mekkora támogatást ítél meg a kuratórium?	
	N (pályázat)	%	N (pályázat)	%
50.000 Ft alatt	7	5,3	26	19,8
50.001 és 75.000 Ft között	28	21,4	28	21,4
75.000 és 100.000 Ft között	88	67,2	72	55,0
100.001 és 125.000 Ft között	2	1,5	3	2,3
125.000 és 150.000 Ft között	5	3,8	2	1,5
Nincs adat	1	0,8	-	-
Összesen	131	100,0	131	100,0

² Az alábbi elemzést lehetővé tevő adatbázist Répási Viktória kurátorunk állította össze a 131 nyertes pályázat anyagából – munkáját ezúton is köszönjük!

³ Programjaink – az első évet leszámítva – tisztán pályázati forrásokból kerültek és kerülnek megvalósításra.

Fenti táblán jól látszik, hogy – bár nagyon nagy eltérés nincs az igényelt és megítélt összegek eloszlása között – pályázóink nem minden esetben kapták meg az általuk kért összeget: ez a különbség elsősorban az 50 ezer forint alatti támogatásoknál ütközik ki. Az igényeltnél alacsonyabb támogatás oka minden esetben valamilyen szakmai megfontolás volt, azaz a pályázatban megjelölt célok és beruházások valamelyike kívül esett a támogathatósági körön (pl. nem felelt meg a kiírásnak, nem harmonizált az esetprogram egészével, stb.⁴), vagy támogatása a leírt formában nem is volt szükséges (pl. a pályázó regisztrált munkanélküli volt, és bebizonyosodott, hogy a megcélzott tanfolyam költségeit a munkaügyi központ egészében fedezné). Ilyen módon csökkentett támogatási összeg a nyertes pályázatok mindössze egynegyedében volt jellemző, pályázóink 74%-ának a pályázatában megjelölt összeget ítélte meg a kuratórium. A csökkentett összegű támogatások eloszlása a következő volt: 10,7% legfeljebb 25 ezer forinttal, 9,2% pedig 25 és 50 ezer forint közötti összeggel alacsonyabb támogatást nyert el. Jelentős, tehát 50 ezer forintot meghaladó különbség a nyertes pályázatok 6,1%-ánál fordult elő.

2. Pályázati célok

Programunk tíz évének összefoglalásakor talán a legérdekesebb feladat sorra venni a nyertes pályázatok céljait. Alapítványunk programja a már ismertetett módon *nem rögzíti előre* a pályázatok konkrét tárgyát. Előfordult ugyan, hogy saját pályázati forrásaink jellege szerint egy-egy támogatási formára írtunk ki pályázatot (pl. csak lakhatási, vagy csak munkaerőpiaci státuszt erősítő programok), ezek konkrét módját mindenkor pályázóink fogalmazták meg. A cél tekintetében egyetlen igényt rögzítettünk: a választott beruházás valamilyen módon segítse kliensünk kijutását a hajléktalanságból. Természetesen nem gondoljuk, és programunk meghatározásakor sem gondoltuk, hogy egy közepes nagyságú beruházás önmagában elegendő lenne a hajléktalanság elhagyásához, így megelégedtünk azzal, ha a pályázatban szereplő esetprogramban ennek a hosszú és soklépcsős folyamatnak legalább *egy konkretizálható lépése* megfogalmazásra került, és a pályázati beruházás leírható módon segítette ezt a lépést.

A nyertes pályázatokban szereplő beruházások karakterük szerint három típusba sorolandóak: 29,8% valamilyen lakhatással kapcsolatos célt fogalmazott meg, 25,2% munkaeszköz vásárlással, 43,5% pedig tanfolyamok, és/vagy tanulmányok elvégzésével próbálta előmozdítani a pályázó kliens munkaerőpiaci helyzetét. Alábbi táblázat a fenti három kategória további jellemző típusainak megoszlását mutatja.

---

⁴ A pályázatok elbírálásának részletes szempontjairól lásd kötetünk „Az a szép a vendéglátásban...”- Esettanulmány és dokumentáció a szociális munkában c. tanulmányának 4.4. fejezetét.

2. sz. táblázat – Milyen jellegű beruházás szerepelt a pályázatban?

A beruházás jellege	N (pályázat)	%
Lakásbérlettel kapcsolatos költség	24	18,3
Saját jogú lakhatással kapcsolatos költség	15	11,5
OKJ-s tanfolyam	36	27,5
Iskolarendszerű képzés	7	5,3
Nyelvtanfolyam	7	5,3
Jogosítvány	7	5,3
Munkaeszköz	33	25,2
Egyéb	2	1,5
Összesen	131	100,0

Az összegzés mellett – legalább a felsorolás erejéig – érdemes bemutatni a tíz év alatt támogatott programok konkrét beruházásait. Önmagában, az esetprogramok részletes ismertetése nélkül persze nem válik láthatóvá, hogy milyen módon vált egy hidraulikus emelő, egy szakács tanfolyam, vagy egy motorkerékpár a hajléktalanságból való kilépés eszközévé, mégis érdemes ennek az igényével nézni az alábbi listát. A felsorolt beruházások mindegyike egy, az egyéni készségeket, tehetségeket, és ami talán a legfontosabb: *egyéni szándékokat* alapul vevő *esetprogram* részeként került támogatásra.

3. sz. táblázat – A nyertes pályázatok konkrét beruházásai

Tanulmányokkal kapcsolatos cél	Munkaeszköz beszerzés	Lakhatási támogatások
<ul style="list-style-type: none"> • érettségi (4) • épületgépész szakiskola • 8 általános befejezése • nyelvi képzés, német (3) • nyelvi képzés, angol (4) • jogosítvány B (6) • jogosítvány C • szociális ápoló és gondozó képzés (5) • boltvezető, bolti eladó tanfolyam (4) • személy-és vagyónőr tanfolyam (4) • vendéglátó-ipari tanfolyam (4) • számítógép kezelő tanfolyam (3) • dajkaképző tanfolyam • könnyű-és nehézgépkészítő tanfolyam • kazánfűtő tanfolyam • bio-kozmetikai tanfolyam • gipszkartonozó tanfolyam • targoncavezetői tanfolyam • takarító képzés • CNC forgácsolói tanfolyam • szakács tanfolyam • kéz és lábápoló/működőm építő tanfolyam 	<ul style="list-style-type: none"> • varrógép (5) • motoros fűrész (5) • számítógép, laptop (4) • motoros fűkasza (3) • hegesztőtrafó • lakatosipari szerszámok • kapagép • hangszerkészítő eszközök • aggregátor • késkészlet és munkaruha (szakács) • hidraulikus emelő és mérleg (zöldségtermesztéshez) • szőnyegtisztító gép • szobafestő-mázoló munkaeszközök • asztalos szerszámok • vízvezeték szerelő szerszámok • zárlakatos szerszámok és gépek • motorkerékpár • villanszereléshez szerszámok • teleszkópos ágvágo, fejsze, sövénynyíró penge, kézi vágóolló 	<ul style="list-style-type: none"> • albérleti díj (12) • albérleti kaució (9) • elnyert bérlakás felújítása, lakhatóvá tétele (8) • megvásárolt ingatlan felújítása, lakhatóvá tétele (3) • lakbér • közjegyzői díj • tanyavásárlás • rezsi saját lakás beköltözés utáni fenntartásához

Fenti táblánkon azoknál a beruházásoknál, melyek kettőnél többször fordultak elő, zárójelben szerepel a támogatás gyakorisága. Így látható, hogy a tanulmányok közül az OKJ-s szociális ápoló és gondozó képzés (5), a boltvezető, bolti eladó tanfolyam (4), a személy-és vagyonőr tanfolyam (4), a vendéglátó-ipari tanfolyamok (4), valamint az érettségi megszerzését célzó (jellemzően esti gimnáziumi) tanulmányok támogatásai fordultak elő a leggyakrabban: a tanfolyamoknál a képzés költségét, iskolarendszerű képzéseknél pedig a járulékos kiadásokat (pl. tankönyv, utazás) fedezte alapítványunk. A munkaeszközök sorában a varrógép (5), a motoros fűrész (5) és fűkasza (3), illetve a számítógép (4) vásárlása volt a legjellemzőbb: a varrógép és a motoros fűrész/fűkasza jellemzően bedolgozó munkák eszközeként szerepelt a pályázatokban – ezek a programok pedig a legtöbbször különösen sikeresnek bizonyultak, és azóta is nagy százalékban biztosítják klienseink megélhetését. Önálló lakhatás támogatására leginkább alapítványunk működésének első éveiben volt módunk, az utóbbi 5-6 évben mindössze egyszer tudtunk ezzel a támogatási céllal pályázatot kiírni. (Fontos viszont megemlítenünk, hogy időközben ez a támogatási cél – albérlet-támogatások formájában – más, központi forrásból pályázhatóvá vált a hajléktalanellátó szervezetek számára.) Utólag értékelve különösen fontosnak tartjuk a saját, vagy saját jogú ingatlanokra költött támogatások szerepét: ezzel a céllal mindösszesen 11 alkalommal nyújtott támogatást alapítványunk.

3. A pályázók jellemzői

Pályázó klienseink kétharmada férfi, egyharmada pedig nő volt – ez a megoszlás lényegileg megfelel a férfiak hajléktalan populáción belül leírt túlsúlyának. Esetünkben árnyalja a megoszlást, hogy klienseink majd negyede (22,6%) a pályázat beadásakor párkapcsolatban, vagy kétszülős családi formációban élt, a pályázatokot viszont jellemzően csak az egyik felnőtt nevével adták be. Ez persze nem írja felül a férfiak túlsúlyát a pályázói csoportban, de valószínűsíti, hogy saját mintánk nemcsak a hajléktalanoknál leírt kb. 80%-os férfitöbbséggel szemben, de még a kétharmad-egyharmados arányokhoz képest is a nemek közti természetes eloszláshoz áll közelebb.

Támogatottjaink életkor szerinti megoszlása nem egyenletes: felülreprezentált a huszon-, és harmincévesek korcsoportja, legkisebb számban pedig az ötven év felettiek vettek részt pályázatainkon. Később közölt adataink még erősítik, de már itt megjegyzendő, hogy a Van Esély Alapítvány pályázatainak résztvevők jellemzői *nem reprezentálják* a Magyarországon élő hajléktalan emberek csoportját, és az eleve kisszámú, 131 fős csoportunknál leírt tendenciák nem érvényesíthetőek „a hajléktalanokra általában”. Így például elmondható, hogy programunk résztvevői jellemzően „fiatalabbak” a budapesti hajléktalanok nagy átlagánál; a Február Harmadika Munkacsoport 2007. évi jelentése ugyanis a 30 év alattiak arányának csökkenéséről (1999-ben 12%, 2007-ben már csak 7% volt a számarányuk a fővárosi hajléktalanok körében), illetve az 50 és 60 év közötti korcsoport arányának jelentős növekedéséről (1999-ben 23%, 2007-ben 38%) számol be.⁵ Az eltérő tendencia okaiban persze nem lehetünk biztosak, a legvalószínűbbnek mindenesetre az tűnik, hogy a változást fókuszba állító, innovatív egyéni programokra való nyitottság – értelem szerint – nagyobb volt a pályázó intézmények fiatalabb kliensei körében.

---

⁵ Forrás: *Nagyvárosi hajléktalanság Magyarországon, 1999-2007.*; a Február Harmadika Munkacsoport 2007. évi gyorsjelentése – www.menhely.hu

4. sz. táblázat - Hány éves volt a támogatott a pályázat beadásakor?

Életkori csoport	N (fő)	%
20-29 éves	38	29,0
30-39 éves	43	32,8
40-49 éves	31	23,7
50 év feletti	19	14,5
Összesen	131	100,0

A fenti gondolattal párhuzamba állítható az a tapasztalat, miszerint minél régebb óta hajléktalan valaki, annál nehezebben mozdítható ki ebből az állapotából, lévén mind az utcai hajléktalanság, mind az intézményhasználat egyre zártabb életformát alakít ki. Ennek fényében érdemes megnéznünk következő táblázatunkat. Adatbázisunkban relatíve magas a rövid ideje, azaz legfeljebb 3 éve hajléktalanok aránya a csoporton belül: támogatottjaink 52,9%-a sorolható ide. A kifejezetten régóta, azaz több mint 10 éve hajléktalan pályázóink számaránya messze a 2007. évi „Február 3.” felmérés hasonló mutatója alatt marad: pályázóink 13%-a, míg a Budapesten élő összes megkérdezett hajléktalan 32%-a volt ide sorolható – azaz ugyancsak látható, hogy a pályázatainkon résztvevők között felülreprezentált a fiatalabb és kevésbé rögzült státuszú hajléktalanok csoportja. Teljes adatbázisunkat tekintve klienseink körében a hajléktalanság fennállásának átlagos ideje 4,8 év volt⁶.

5. sz. táblázat - Hány éve volt hajléktalan a támogatott a pályázat beadásakor?

Hány éve hajléktalan?	N (fő)	%
A tárgyévben vált hajléktalanná	12	9,8
1 éve	25	20,3
2-3 éve	28	22,8
4-5 éve	17	13,8
6-10 éve	25	20,3
11-15 éve	9	7,3
Legalább 16 éve	7	5,7
Összesen	123	100,0

A hajléktalanság fennállásának ideje mellett érdemes megvizsgálnunk azt is, hogy hány évesen váltak hajléktalanná klienseink. Itt nem találtunk a mintánkkal összevethető adatot, így az állandó lakhatás elvesztésének 32,7 éves átlagéletkorra tehető ideje némiképp önmagában áll. A mutató eloszlása viszont messze érdekes, jól láthatóan 30 éves koruk felett, kiugróan nagy arányban (a minta 31%-ában) 33-40 éves koruk között váltak hajléktalanná klienseink: a fiatal felnőttkori, illetve időskori lakhatás-vesztés jóval kisebb arányban volt jellemző a támogatottakra. Ezt a mutatót érdemes összevetni Breitner Péter kötetünkben szereplő, a hajléktalanság rizikófaktorairól szóló

⁶ Fontos módszertani kitételként meg kell jegyeznünk, hogy a hajléktalanná válás idejét a pályázati adatlap egyik sorából vettük, az adatlap pedig értelem szerint nem adott definíciót a hajléktalanság meghatározásához, amely mint ismeretes, korántsem egyértelmű kategória. Így – ha szószálhasogatásnak is tetszik – adataink csak arra vonatkoztathatók, hogy „a szociális munkás meghatározása szerint” mióta hajléktalan a kliens. Néhány esetben nem került kitöltésre ez a rubrika – ez az oka a 8 főt érintő adatvesztésnek.

tanulmányával: az ott felsorolt kockázati tényezők közül jó pár (a szülők halála, tartóssá váló munkanélküliség, válás, stb.) jellemzően épp ebben az életszakaszban realizálódik.

6. sz. táblázat - Hány évesen vált hajléktalanná a támogatott?

Hajléktalanná válás ideje	N (fő)	%
18 éves koráig	13	10,6
19-25 éves kora között	20	16,3
26-32 éves kora között	23	18,7
33-40 éves kora között	39	31,7
41-50 éves kora között	25	20,3
50 éves kora felett	3	2,4
Összesen	123	100,0

A klasszikus kemény mutatók sorában tovább haladva klienseink születési helyének megoszlása jól jelzi a hajléktalanság nagyvárosi koncentrációját, ill. migrációs jellegét. Míg pályázóink mindössze 26,7%-a született Budapesten, 71% azok aránya, akik budapesti intézmények ügyfeleiként vettek részt alapítványunk programjában, pályázóink fennmaradó 29%-a pedig jellemzően valamelyik nagyváros hasonló intézményének volt a kliense.⁷

Ha a településnagyság szerinti migráció mellett a földrajzi migrációt is megvizsgáljuk, a főváros (és Pest megye) vonatkozásában hasonló tendenciát találunk. Közép-Magyarországon klienseink 34,4%-a született (ezen belül Budapest 26,7, Pest megye pedig 7,7 százalékpontot ad), a pályázat beadásakor viszont már mintánk 74%-át (melyből 71 százalékpontot tisztán a főváros ad) találhattuk valamilyen budapesti és/vagy Pest megyei intézményben. Minden más régióban azt látjuk, hogy a most hajléktalan ügyfeleink igen kis százaléka maradt a kibocsátó országrészben. A legnagyobb arányú (10 százalékpontos) elvándorlást az Észak-Alföldről tapasztaltuk, a helyben maradás pedig a nagyon kis esetszámmal megjelenő (mellesleg a Közép-Magyarországi mellett a legfejlettebb) Nyugat-Dunántúli régióban volt a legmagasabb.

⁷ A szállókon élő hajléktalanok 53%-a él Budapesten (lásd: Györi Péter: *Gyorsjelentés a hajléktalan emberek 2010 február 3-i kérdőíves adatfelvételéről* – www.menhely.hu). Mintánk budapesti súlyozottsága elsősorban szervezetünk fővárosi mivoltából és fővárosi ismertségéből ered. Maga a hajléktalanság már sokkal kevésbé budapesti, hanem jóval inkább nagyvárosi (és egyre jellemzőbben *vidéki nagyvárosi*) jelenség, mint korábban tapasztalható volt, vagy mint mintánkból kitetszik.

7. sz. táblázat – Klienseink migrációs mutatói

A régió megnevezése	Melyik régióban született a kliens?		Melyik régióban van a klienst ellátó intézmény?	
	N (fő)	%	N (fő)	%
Észak-Magyarország	11	8,4	3	2,3
Észak-Alföld	15	11,5	2	1,5
Dél-Alföld	11	8,4	5	3,8
Közép-Magyarország	45	34,4	97	74,0
Közép-Dunántúl	19	14,5	10	7,6
Nyugat-Dunántúl	5	3,8	4	3,1
Dél-Dunántúl	17	13,0	10	7,6
Határon túl	8	6,1		
Összesen	131	100,0	131	100,0

Ha klienseink legmagasabb iskolai végzettségét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy az jóval alatta marad a társadalom egészét jellemző iskolázottsági mutatóknak. A KSH „Magyarország, 2009” kiadványa szerint⁸ a 25–64 éves népesség 19%-a rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával, 31%-ának volt a legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi, további 30%-ának pedig szakiskolai, illetve szakmunkás végzettsége volt. Az általános iskola, mint legmagasabb végzettség a minta mindössze 20%-ára volt jellemző. A felnőtt népesség kerek 50%-a tehát érettségivel, vagy annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, ez az arány viszont mintánkban mindössze 24,4% volt. A legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzők aránya mintánkban dupla akkora, mint a felnőtt társadalom egészében; egyedül a szakmunkás végzettségűek mutatnak a teljes népességben mért arányszámhoz hasonló reprezentációt.

A vizsgált csoportra általában jellemző, és saját mintánkban is jól leírható a félbehagyott iskolai tanulmányok magas száma: programunk támogatottjai közül minden negyedik embernek (24,6%) félbeszakadtak az iskolai tanulmányai, ami leggyakrabban szakiskolai és középiskolai tanulmányok megszakítását jelentette (9,9, illetve 6,9%). Iskolarendszeren kívüli (OKJ-s) képesítéssel támogatottaink szűk negyede (23,7%) rendelkezett.

⁸ Forrás: www.ksh.hu

8. sz. táblázat – Klienseink legmagasabb iskolai végzettsége

Legmagasabb iskolai végzettség	N (fő)	%
Kevesebb, mint 8 osztály	4	3,1
8 általános	58	44,3
Szakmunkás	34	26,0
Érettségi	30	22,9
Főiskola, egyetem	2	1,5
Nincs adat	3	2,3
Összesen	131	100,0

Klienseink családi státuszának meghatározása felveti a hajléktalanság közigazgatási értelemben tisztázatlan kérdését: a mintánkban szereplő relatíve nagyszámú teljes családok, illetve egyszülős családok ugyanis az érvényes szociális igazgatás szabályai szerint nem „hajléktalanok”, ellátásuk pedig a hajléktalan-, illetve a szociális ellátórendszeren kívül, a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben zajlik. Programunk szerencsére mentesül az ilyen különbségtételek használatától (lásd jelen tanulmányunk bevezetőjét az intézményrendszeren kívüli működés hasznairól), és állandó, saját jogú lakhatás nélkül élő párok, illetve családok éppúgy találhatóak pályázóink körében, mint egyedülálló fedél nélküliek. Mindemellett pályázóink legtöbbször (60,3%) a pályázat benyújtásakor egyedül élt, a különböző családi formációkból pedig a kétszülős családmodell volt a legjellemzőbb – pályázóink 18,3%-a került ki ebből a körből.

A pályázatokban szereplő esetleírások az egyedülállóként pályázó klienseinkre vonatkozóan is szolgálnak további információkkal. A pályázat beadásakor egyedül élők csaknem kétharmada (59%) korábban már élt családban, vagy házas társi/élet társi közösségben, ezen belül az egyedülállók egyharmadának gyermeke is van korábbi, már lezárult kapcsolatából. Az összes támogatott több mint felének (55%) van gyermeke, ám jelenleg 30,5%-uk él egy háztartásban (alkalmasint intézményben) gyermekével.

9. sz. táblázat – Klienseink családi állapot szerinti megoszlása

Családi állapot	N (fő)	%
Egyedülálló	79	60,3
Gyermekeit egyedül nevelő	16	12,2
Pár, gyermekkel	24	18,3
Pár, gyermek nélkül	9	6,9
Egyedülálló szülő, felnőtt gyermekkel ⁹	1	0,8
Nincs adat	2	1,5
Összesen	131	100,0

⁹ Itt a felnőtt „gyermek” volt a pályázó, aki magához vette idős édesanyját.

Klienseink alapjellemzőinek sorában utolsóként a jövedelmi helyzetet vizsgáltuk. A nettó havi bevétel megoszlásában egy 0 forinttól 170 ezer forintig terjedő megoszlási skálán 52.081 forintos átlagkeresetet mértünk. A legjellemzőbb keresetnagyság nettó 40 és 60 ezer forint közé esett – klienseink több mint negyede (27,5%) gazdálkodott ekkora keresményből. A következő legjellemzőbb bevétel nagyság 24,4%-os reprezentációval a 60 és 80 ezer forint közötti havi kereset volt. Összefoglalva tehát, klienseink több mint fele havonta 40 és 80 ezer forint közé eső bevétellel diszponált, melyen belül is a középérték, azaz a havi 50-70 ezer forint nagyságú kereset volt a legjellemzőbb. Ez a mutató azonban, mivel ugyancsak a pályázati adatlapon, *a szociális munkás leírásában* került rögzítésre, kevésbé tekinthető pontosnak: pályázóink ugyanis a kétszülős családok, illetve a közösen pályázó párok esetében alkalmanként a főpályázó, alkalmanként pedig a család teljes jövedelmét tüntették fel. Fentiek kiszűrésére a keresetek teljes megoszlástábláját csak a *biztosan egykeresős* háztartások adataival közöljük. Mint majd látjuk, ez a (teljes támogatotti kör 73%-át lefedő) szűkített minta a legjellemzőbb bevétel nagyságok tekintetében a már ismertetett tendenciát mutatja – azaz nagyban reprezentatív a csoport egészére nézve.

10. sz. táblázat – Klienseink pályázatban feltüntetett jövedelme a családi státusz megoszlása szerint

Jelzett havi nettó jövedelem	A kliens családi státuszának kategóriája		Összesen
	Egyedülálló	Gyermekeit egyedül nevelő	
Nincs jövedelme	3,8%	-	3,2%
Kevesebb, mint 20.000 Ft	8,9%	-	7,4%
20.001 - 40.000 Ft	16,5%	12,5%	15,8%
40.001 - 60.000 Ft	32,9%	37,5%	33,7%
60.001 - 80.000 Ft	29,1%	25,0%	28,4%
80.000 - 100.000 Ft	6,3%	12,5%	7,4%
101.000 – 120.000 Ft	-	-	0,0%
Több mint 120.000 Ft	-	12,5%	2,1%
Nincs adat	2,5%	-	2,1%
Összesen	100,0% (79 fő)	100,0% (16 fő)	100,0% (95 fő)

Szűkített mintánk elsősorban a felső értékek korrekcióját tette lehetővé, így láthatóvá vált, hogy a 100 ezer forint felett jelzett jövedelmek nagyobb része valóban a kétkeresős családoknál szerepelt – valószínűleg a teljes családi jövedelemre vonatkozóan. A legjellemzőbb keresetnagyságok – a teljes mintát érintő mérésrel egybevágó módon – 40 és 60, illetve 60 és 80 ezer forint közé estek. 40 ezer forint alatti nettó jövedelmet csak egyedülállóknál, 100 ezer forint feletti bevételt pedig kizárólag gyermekes szülőnél találtunk: utóbbi értelem szerint feltételezi a gyermekek után járó jóléti juttatásokat. Fontos látnunk, hogy fenti táblázat egy *tíz éves periódust összegez*, azaz minden esetben a pályázat benyújtásakor fennálló jövedelmi viszonyok szerepelnek benne. Ez alapján pedig azt láthatjuk, hogy a legjellemzőbb – szűkített mintánk mintegy 2/3-át lefedő – jövedelem nagyságok a mindenkori minimálbér értékének feleltek meg. Az ebből való megélhetés – értsd: a teljes egzisztencia fenntartása – leginkább csak az intézményes keretek között zajló, s így a piaci lakhatási formáknál jóval olcsóbb lakhatással volt megoldható, és egyben jól jelezte a

munkaerőpiaci helyzet magasabb jövedelemmel járó megerősítésének az igényét – vagyis programunk voltaképpen célját.

4. Kiutak a hajléktalanságból – képzési modellprogram a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával

Alapítványunk elmúlt tíz évének talán legfontosabb, de mindenképpen a legtöbb támogatottat érintő programja volt a Norvég Civil Támogatási Alap finanszírozásában 2008 novemberétől 2010 novemberéig megvalósított, „*Kiutak a hajléktalanságból*” címmel indított képzési modellprogram.

A Norvég Civil Támogatási Alap (NCTA) négy magyarországi szervezet, az *Ökotárs Alapítvány*, az *Autonómia Alapítvány*, a *Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány*, illetve a *Kárpátok Alapítvány – Magyarország* bevonásával 2008 ősztől támogatta civil szervezetek újszerű módszereket bevezető kezdeményezéseit. A négy fejlesztési területen és három fordulóban zajló pályázat mintegy 240 programot, ezen belül 53 szociális, gyermek- és egészségvédelmi projektet támogatott – ezek egyike volt szervezetünk képzési programja.

40.002 euró összköltségű programunk a mindenkori „van esélyes” pályázatok elemeit és menetrendjét tartalmazta: a szokott rendben szociális munkások és klienseik pályázhattak közösen megfogalmazott továbblépési terveikkel, valamilyen konkrét *beruházás*, és az ehhez kapcsolódó *segítőmunka* támogatására. A legfeljebb 100 ezer forint értékű támogatás kapcsán egy szűkítéssel éltünk: a mindenkori lakhatás – munkaeszköz – képzés hármasából ezúttal kizárólag képzési programok finanszírozása szerepelt felhívásunkban. Az esetprogramok idejét korábbi támogatásainkhoz képest 9 és 18 hónap közötti futamidőre növeltük, valamint lehetőségünk volt a résztvevő szociális munkások tiszteletdíjának emelésére is (a korábbi havi 5.000 forintról 10.500 forintra). A legfontosabb újítás azonban az egyéni programok szakmai–módszertani támogatását érintette: mindegyik résztvevő szociális munkásnak háromülékes életútinterjút kellett készíteni kliensével (a program kezdetekor, az elvégzett tanfolyam végén, illetve a program zárásakor). Az interjús munkát és az interjúk gépelését a havi tiszteletdíjon felül finanszíroztuk. A programok hosszabb idejére való tekintettel megnőtt az esetmegbeszélő csoportok száma és gyakorisága is, a korábbi két alkalom helyett rendszeres esetmegbeszélést biztosítottunk a résztvevő szociális munkásoknak.¹⁰

Programunk megfogalmazott célja volt, hogy klienseink támogatásán, illetve a kollégák módszertani segítésén kívül ezúttal a széles(ebb) szakmai közönség, akár az érdeklődő laikusok számára is ismertté tegyük programunk szemléletét, módszereit és eredményeit. Ebből a megfontolásból készült el Herner Dorka rendezésében kötetünkkel azonos című dokumentumfilmünk, mely három hajléktalan kliensünk képzési programjának alakulását követi végig.¹¹ Hasonló céllal került megrendezésre 2010 novemberében alapítványunk egynapos konferenciája, illetve ugyanezt kívánjuk elérni jelen tanulmánykötetünkkel, illetve megújult honlapunkkal is.¹²

---

¹⁰ A pályázati felhívást és adatlapot, valamint az interjúk és eseteírások elkészítéséhez szükséges szakmai segédleteket kötetünk mellékletében adjuk közre.

¹¹ A 2010 tavaszán elkészült dokumentumfilm eddig három alkalommal került bemutatásra, illetve DVD mellékletként kötetünk is tartalmazza.

¹² Weblapunkon (www.vanesely.hu) a kötet cikkei mellett a program során elkészült esettanulmányok és interjúk nagy részét is közzétettük.

4.1. A sikeresség kérdése

Pályázatunk megfogalmazásakor 20 esetprogram lebonyolítását tűztük ki célul. Programunk során végül 24 egyéni pályázat támogatása felől döntött kuratóriumunk, melyből három pályázónk még az esetprogram megkezdése, és a támogatás folyósítása előtt visszamondta részvételi szándékát. A ténylegesen elindult 21 programból 17 vállalásai sikerültek, egy képzés még mindig folyamatban van, három pályázónk pedig – bár valameddig eljutott választott tanulmányaiban – végül nem tett záróvizsgát, vagy sikertelenül vizsgázott a képzés végén.¹³ Ez a három eset mindemellett csak részlegesen tekinthető kudarcnak: az esetprogramok képzésen túl eső része, azaz a klienssel való szociális segítőmunka minden esetben folyamatos volt, és megfogható eredményekkel járt. A támogatott személy mindhárom „kudarcos” esetben a program ideje alatt költözött ki az intézményből: két intézményelhagyás tervezett és egyeztetett módon zajlott (egy kliensünk párjával közös albérletbe, egy pedig a szobabérlők házába költözött – tehát mindkettejük lakásútjában jelentős előrelépést jelentett ez a változás). A harmadik eset a program egyetlen „igazi kudarc”, ugyanis itt nem csak a képzés maradt befejezetlen, de a gondozás is megszakadt: a támogatott másik hajléktalanellátó intézménybe költözött, tehát nem csak képesítésében, hanem lakásútjában sem történt érdemleges változás.

Összegezve tehát, a képzési program sikere nem feltétlenül állt, vagy áll együtt az esetprogram egészének sikerességével. A fent sorolt „sikeres kudarcok” mellett megemlíthetünk egy ellenpéldát is: egy támogatottunk ugyan megszerezte a célzott képesítést, ám a program elején már hosszabb ideje megtartott absztinenciáját időközben feladta, s így intézményi lakhatását is elveszítette – ez pedig lényegesen nagyobb kudarc, mintha a képzés hiúsult volna meg.

Az esetek többségében, azaz az eddig nem említett 16, a megfogalmazott célokat beváltó esetben jól látható (és mint majd kitérünk rá, mérhető) volt az elvégzett képzés és a megszerzett végzettség haszna. Nem haszontalan azonban visszatérni a sikertelen, illetve „sikeresen kudarcos” és „kudarcosan sikeres” esetekre: a képzés, vagy a továbblépés eredményétől függetlenül minden esetben megvalósult a programnak néhány olyan járulékos haszna, melyekre a pályázat nélkül valószínűleg nem kerülhetett volna sor. Ezek közül hármat bátran általánosíthatunk.

- A program része volt egy három ülésben felvett, illetve a felvétel után legépelésre kerülő interjú készítése. Még azokban az esetekben is, ahol az esetprogram megszakadt, és csak ez első egy vagy két ülésre került sor¹⁴, a résztvevő szociális munkások rendre azt jelezték vissza, hogy az interjúzás az addiginál közelebb hozta őket klienseikhez, érezhetően erősítette a bizalmi kapcsolatot, illetve segítette őket esetük megértésében, és a segítőmunka alakításában.
- Hasonló pozitív visszajelzéseket kaptunk az esetmegbeszélő csoporttal kapcsolatban. Az, hogy a résztvevő szociális munkások egy, az anyaintézményen kívüli, vegyes összetételű, és sokféle intézményi kultúrát, egyéni készséget felvonultató csoporttal gondolkozhattak együtt, minden esetben a gondozási folyamat hasznára volt. Ez önsúlyán túl azért is fontos, mert több érintett intézményben nem folyt a fenti időszakban önálló esetmegbeszélő csoportmunka, hanem kizárólag a rendszeres team-ülések láttak el ilyen, vagy ehhez hasonló funkciót.
- Több esetben került sor intézmény-, vagy lakóhelyváltásra a program ideje alatt. Alapesetben ilyenkor megszűnik a szociális munkás és kliense közötti segítőkapcsolat: az intézményből szociális bérlakásba, albérletbe, vagy más saját jogú lakhatási formába költöző „volt hajléktalan” kikerül a szociális ellátórendszer látóteréből, vagy jellemzően csak a

¹³ Az NCTA pályázat beadásakor vállalatot kellett tenni a sikeresen végigvitt esetek számára vonatkozólag – az alapítvány részéről előzetesen 20 esetből 16 befejezését tartottuk reálisnak.

¹⁴ Az első interjút a program elején vették fel pályázóink – ez a kliens élettörténetét volt hivatott rögzíteni. A második interjúra a képzés végén, a harmadikra pedig a program zárásakor került sor – ezek az interjúk már a program tapasztalatait, illetve a képzés mentén/után történő eseményeket tárgyalták.

szociális alapellátási formák (családsegítők, gyermekjóléti szolgálatok) valamelyikénél kérésre segítséget. Intézményváltáskor tehát új segítővel, és a gondozási folyamat teljes újrakezdésével számolhat az intézményt váltó személy. Az, hogy a programban résztvevő támogatottak ezekben a helyzetekben is intenzív, folytatólagos kapcsolatban maradhettek a már ismert segítőjükkal, mindenképpen a program jótéteményei közé sorolandó.

4.2. A programok és a támogatottak jellemzői

Programunkban 21 személy képzését támogattuk. A támogatott esetprogramokat 9 intézmény (8 budapesti, és 1 székesfehérvári intézmény) 15 munkatársa folytatta; pályázóink közül hárman vittek egynél több esetet. A 21 fő képzésének költségeire átlagosan 89.098 forintot, összesen pedig 1.850.050 forintot fordítottunk. Az egyéni pályázatok tervezésének pontosságát jelzi, hogy a fenti programok közül egy esetben ítélte meg a kuratórium a pályázatban szereplőnél alacsonyabb összegű támogatást.

A pályázatok célja az ismert módon valamilyen képzés támogatása volt, ezen belül leggyakrabban (a támogatottak 62%-ánál) OKJ-s tanfolyam elvégzése, illetve jogosítvány megszerzése (19%) szerepelt az esetprogramokban. Három kliensünkönél nyelvi képzés, egy pályázatban pedig iskolarendszerű képzés volt a beruházás tárgya. A képzések fajtái részletesen a következők voltak:

11. sz. táblázat – a 21 megkezdett program célja

A képzés típusa	N (fő)
Dajkaképző tanfolyam	2
Személy és vagyonőr tanfolyam	2
Szociális ápoló és gondozó képzés	1
Számítógép kezelő tanfolyam	1
Kazánfűtő tanfolyam	1
Gipszkartonozó tanfolyam	1
Érettségi esti gimnáziumban	1
Jogosítvány B	4
Nyelvi képzés, angol	3
Boltvezető-bolti eladó tanfolyam	4
CNC forgácsolói tanfolyam	1
Összesen	21

A támogatottak jellemzőit tekintve – lévén mindössze 21 emberről van szó – a tanulmányunk első felében használt statisztikai szempontokat mellőzzük. Azt viszont érdemes lejegyezni, hogy a 21 megkezdett program kliensei közül 18-an valamilyen tartós lakhatást biztosító intézményből – legnagyobb számban átmeneti szállóról és családok átmeneti otthonaiból – pályáztak, s mindössze egy kliensünk vett igénybe a pályázat benyújtásakor alacsony küszöbű ellátást. Ez azt jelenti, hogy a hosszabb és nagyobb léptékű program megkezdésének látható módon a valamivel stabilabb helyzetű hajléktalan emberek körében volt nagyobb realitása. Hasonló indikátor a családosok magas aránya programunkban (pályázóink közel fele tartozott ide), mely körülmény alapesetben szintén a stabilabb helyzetet valószínűsíti.

4.3. Eredmények

A 21 megkezdett program eredményeit a következőképpen foglalhatjuk össze:

- 17 kliensünk sikeresen elvégezte a pályázatban szereplő tanfolyamot és/vagy képzést. Három esetben nem indult el időben a választott tanfolyam, a pályázó így az alapítvánnyal egyeztetve másik képzést választott és végzett el.
- Három program képzési célja a már említettek szerint meghiúsult: egy kazánfűtőnek tanuló fiatalembernek a vizsgája nem sikerült, két esetben pedig nem ment el vizsgázni a támogatott. Egy programunk a késői kezdés miatt még nem zárult le.
- A program résztvevőinek negyede, 5 fő talált a program végére új munkahelyet, akik immáron az új végzettségük szerinti munkakörben, a korábbinál magasabb fizetésért dolgoznak. Egy kliensünk – noha nem helyezkedett el – bedolgozó jellegű, alkalmi munkákat vállal új tudása segítségével. Négy esetben ugyanaz maradt kliensünk munkahelye, munkahelyi státuszukat azonban nagyban erősíti a megszerzett képesítés. Öt résztvevőnk keres, de a program végével még nem talált munkát, két további kliensünk pedig a későbbiekben tervezi a munkahelykeresést (egyikük még GYES-en van, a másik támogatott pedig felnőtt lánya vendégeként huzamosabb ideig külföldön tartózkodik). Egy résztvevőnk munkaerőpiaci státusza változatlan maradt feketemunkásként.
- Klienseink lakásújtját tekintve elmondhatjuk, hogy a résztvevők majd kétharmada, azaz *13 fő sikeresen lépett ki a hajléktalan-ellátásból, és saját jogú lakhatásra tett szert*. Öten önkormányzati bérlakásba, négyen albérletbe, ketten pedig szobabérlők házába költöztek. Egy fő munkavállalással Angliában telepedett le, egy fő pedig élettársi kapcsolatot létsítve, párja lakásába költözött. Hat esetben nem változott a pályázó lakhatási helyzete a program ideje alatt – közülük öten intézményben, egy fő pedig albérletben élt programunk zárásakor. Egy esetben csak ideiglenes előrelépés történt: a megszerzett képzettség segítségével elhelyezkedett, illetve családjával együtt albérletbe költözött a támogatott, de hosszabb távon sem a munkahelyet, sem az albérletet nem tudta megtartani – ebben az esetben jelenleg munkásszállón él a család. Két esetben történt visszalépés a támogatott életkörülményeiben: egy kliensünk absztinenciáját feladva kikerült az intézményből, jelenleg éjjeli menedékhelyen vagy közterületen alszik. A másik esetben kliensünk a tanfolyam elvégzését követően bántalmazó férjéhez költözött vissza.

Összefoglalásunk nem érinti, s terjedelmi okokból nem is érintheti a 21 program folyásának, nem elhanyagolható buktatóinak, illetve a sikerek egyéni jelentőségének bemutatását. Kötetünkben ezzel szemben öt, a program során elkészült esettanulmány, valamint egy esetvitel teljes dokumentációja szerepel, melyek nagy mélységben mutatják be a fenti szempontokat. A magától értődő sikertörténetek helyett igyekeztünk inkább „életségű” merítést adni az esetprogramokból, amelyek pontos képet adnak programunk végigvitelének egyéni hasznairól és hatásairól.